

กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง
อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

The process of buddhist forest conservation : case study of forest in khokyai
Khamplakung Phonthong District, Roi-Et Province

พระครูสุวรรณโพธาภิบาล (อศคปญโญ)

Phrakru Suwan Phothaphiban (Akkapanyo)

พระวิมาน คมภีรปญโญ

Phra Viman Kamphirapañño

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

Paitoon Suanmafai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Roi Et Sangha College

E-mai: toonmcu101@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ โดยใช้หลักพุทธธรรม 4 หลัก ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท ไตรสิกขา ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ฆราวาสธรรม สภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ คนในชุมชนขาดความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-ระบบนิเวศ คนในชุมชนขาดอุดมการณ์จิตอาสา คนในชุมชนขาดแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ และคนในชุมชนไม่มีระบบงานเพื่อแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ป่า กระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบ 2) กำหนดวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ 3) กำหนดขอบเขตและป้องกันพื้นที่อนุรักษ์ 4) จัดลำดับความสำคัญของปัญหา 5) ประเมินความเสี่ยงในการอนุรักษ์ 6) ศึกษาปัจจัยเอื้อต่อการอนุรักษ์ 7) กำหนดนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ 8) ดำเนินงานอนุรักษ์

คำสำคัญ: กระบวนการ, อนุรักษ์ป่า, เชิงพุทธ

Abstract

This research article aims: 1(to study Buddhist forest conservation guidelines; 2(to study the forest conservation problems; 3(to study forest conservation processes .The research found that Buddhist forest conservation guidelines by using the Buddha's doctrine in 4 principles: Law of Causation (Paticca-samuppada), Threefold Learning, Ditthadhammikattha, Virtues for Layperson. The problem of forest conservation in Khokyai Khamplakung Phonthong District, Roi-Et Province is that people in the community lack of

knowledge on the relationship between man and nature – ecosystems, volunteer ideology and a system to solve forest conservation problems. The forest conservation process of Khokyai Khamplakung Phonthong District are: 1(to study of problems and impacts; 2(to determine the purposes of conservation; 3(to define boundaries and protect conservation areas; 4(to prioritize the problems; 5 (to assesses the conservation risks; 6(to study the factors contributing to conservation; 7(to set the policies and conservation plans; 8 (to maintain the operations.

Keywords: process, forest conservation, Buddhist

1. บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ป่าไม้ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยพื้นฐานของคนชนบทนั้นมีความสัมพันธ์กับการใช้ชีวิตชีวิตแบบพึ่งพามาเป็นเวลานาน คนอาศัยทรัพยากรป่าไม้เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีพตามปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม แต่สถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทยกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤติเนื่องจากประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ลดลงทุกปี (ธีรฤทธิ์ แปะประภา, 2561) อาจกล่าวได้ว่าทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะมนุษย์อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีพ แต่ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ก็มีเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากหลายสาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้มีความต้องการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น การพัฒนาเมือง การพัฒนาทางอุตสาหกรรม การพัฒนาระบบขนส่ง การทำถนนตัดผ่านผืนป่า การปล่อยของเสียลงในสิ่งแวดล้อม การบุกรุกป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน การตัดไม้ทำลายป่า การให้สัมปทานเหมืองแร่ เหมืองหินและการสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น ปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เสียความสมดุลในวงจรธรรมชาติ และทำให้เครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาโลกร้อน ทำให้น้ำแข็งที่ขั้วโลกละลายอย่างรวดเร็ว ปัญหามลภาวะในอากาศ มลภาวะทางน้ำ มลพิษในอาหาร ทำให้พืชและสัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล ซึ่งจะกระทบต่อวิถีชีวิตของสิ่งมีชีวิตรวมทั้งมนุษย์ด้วย

ล่าสุดเมื่อปี 2560 มีการสำรวจพื้นที่ป่าของประเทศไทย จำแนกออกเป็นรายภาคพบว่า “ภาคเหนือมีพื้นที่ป่าร้อยละ 52.45 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าร้อยละ 14.94 ภาคตะวันออกมีพื้นที่ป่าร้อยละ 22.34ภาคกลางมีพื้นที่ป่าร้อยละ 33.01 ส่วนภาคใต้มีพื้นที่ป่าร้อยละ 24.02 เมื่อคิดรวมทั้งหมดของประเทศเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 31.58 ของพื้นที่ทั้งหมด (ไทยรัฐ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)) ซึ่งการลดลงของพื้นที่ป่าได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยทุกรัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาป่าไม้ จึงมีนโยบายและมาตรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าเป็นเรื่องเร่งด่วน ซึ่งได้พยายามทำงานร่วมกับหน่วยงาน องค์กร และสถาบันต่างๆ ร่วมกับภาคประชาชน แต่ก็ยังพบว่าพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการกำหนดเขตป่าสงวนและพื้นที่อนุรักษ์หรือการออกกฎหมายมาบังคับใช้ก็ตาม ป่าไม้ก็ยังถูกทำลายจนเข้าขั้นวิกฤติทุกภูมิภาค โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าเหลือน้อยกว่าภาคอื่น คือ ร้อยละ 14.94 เท่านั้น

พระพุทธศาสนาเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญกับระบบนิเวศ ในอดีตสถานที่พำนักและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ คือ ป่าไม้ ภูเขา ซอกเขา ป่าช้า เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ป่ารักชิตวัน ป่ามหาวัน และป่า

สิ่งศาลสาละวัน เป็นต้น มีพระวินัยที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ป่า เช่น วินัยที่ห้ามพรากของเขียว ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในพื้นที่ป่า ห้ามก่อไฟ และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่อาศัยให้เหมาะสมอีกหลายข้อในชุดกฎบัตร เช่น “อรัญญิกังคะ จุดค้ำที่ถือการอยู่อาศัยเป็นวัตร รุกขมุสิกังคะ การถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร โสสานิกังคะ อยู่ป่าช้าเป็นวัตร” (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549) วิถีชีวิตของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลต่อธรรมชาติ ลักษณะสำคัญของวัดในพระพุทธศาสนาจึงมีความสงบร่มรื่น ทำให้วัดได้กลายมาเป็นเขตอภัยทานซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าไปด้วย ซึ่งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าทั้งในพื้นที่วัดและพื้นที่ป่าชุมชน สำหรับพระสงฆ์ที่เป็นฝ่ายอรัญวาสี (พระป่า) ท่านยังต้องอาศัยธรรมชาติจากป่าไม่ในการแสวงหาความวิเวก

ปัจจุบันรัฐได้มีการออกกฎหมายมาคุ้มครองรักษาป่าไม้อันเป็นสมบัติของชาติไว้ และทำให้พระสงฆ์จะเข้าไปปฏิบัติธรรมในป่าหรือจะสร้างวัด ที่พักสงฆ์ สำนักสงฆ์ ต้องได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และส่วนใหญ่พระสงฆ์ที่สามารถดำเนินการขออนุญาตใช้ประโยชน์โดยการสร้างวัด และยังได้ช่วยดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นการช่วยรัฐอีกส่วนหนึ่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน บทบาทของพระสงฆ์ต่อการรักษาป่าเริ่มเปลี่ยนไป จากที่เคยเป็นผู้อนุรักษ์กลายเป็นผู้บุกรุก เพราะรัฐได้กำหนดเขตพื้นที่ป่าอย่างเป็นรูปธรรมขึ้น ซึ่งทำให้วัดหลายแห่งอยู่ในเขตป่าสงวน จึงมีการผลักดันให้พระสงฆ์ออกจากพื้นที่ป่า รวมทั้งการรื้อถอนเสนาสนะออกมาด้วย ทำให้เกิดปัญหาด้านการอนุรักษ์ป่าและความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ เมื่อไม่มีพระสงฆ์อยู่ดูแลประจำแล้วทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย โดยเฉพาะไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้พยุง ไม้สักทอง เพราะเป็นไม้ที่มีราคาสูง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ป่าเหลือน้อยกว่าภาคอื่น แต่เมื่อพิจารณาจากรายจังหวัดพบว่า “ป่าไม้อันจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นมีป่าไม้เพียงประมาณร้อยละ 9 ของพื้นที่จังหวัด เป็นพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 10 แห่ง รวมเนื้อที่ประมาณ 459,307 ไร่ อยู่ในเขตอำเภอโพนทอง อำเภอหนองพอก อำเภอโพธิ์ชัย และอำเภอเมยวดี ชนิดของไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ยางนา ไม้เหียง ไม้ตะแบก และไม้ประดู่ ร้อยละ 65 ปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเหลือเพียง 137,289.50 ไร่ หรือร้อยละ 2.8 ของพื้นที่จังหวัด” (สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7, 2559: ออนไลน์) แม้ว่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจะมีขอบเขตกว้างใหญ่แต่ป่าที่เหลือจริงในพื้นที่เหลือน้อยมาก เพราะคนบุกรุกพื้นที่ที่อยู่อาศัยหรือทำกินน้อยลงกว่าในอดีต แต่มีการบุกรุกในรูปแบบของการตัดไม้ ในเขตพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นส่วนใหญ่เป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นผลพวงมาจากราษฎรบุกรุก เช่น เขตป่าสงวนดงแม่แฝด ที่อยู่ในเขตอำเภอโพธิ์ชัยและอำเภอโพนทอง เนื่องจากราษฎรขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งผลจากการที่จังหวัดมีพื้นที่ป่าเหลือน้อย ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ และก่อให้เกิดความแห้งแล้งในบางปี ฝนไม่ตกตามฤดูกาล และนับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของจังหวัด

เมื่อ 50 ปีก่อนอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้และสัตว์ป่าต่าง ๆ ในอดีตนั้นคำว่าดงในเขตอำเภอโพนทองที่รู้จักกันดีคือ ปัจจุบันแทบ ดงแม่แฝดและดงมะอี “ไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นเลย ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงแม่แฝด เนื้อที่ตามกฎกระทรวงฯ 49,375 ไร่” ปัจจุบันไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นน้อยมาก คงเหลือแต่ร่องรอยของป่าที่ยังเห็นสภาพของความอุดมสมบูรณ์ เช่น ซากรากไม้ ตอไม้ พันธุ์ไม้ที่มนุษย์นำมาปลูก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ป่าสงวนป่าดงมะอี “ดงร้อยเอ็ด ครอบคลุมพื้นที่ตามเขตการปกครอง 6 อำเภอ 60 ตำบล ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมะอี เนื้อที่ตามกฎกระทรวงฯ 329,491 ไร่” (สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7, 2559: ออนไลน์) (มีสภาพเสื่อมโทรมเป็นส่วนมาก ในส่วนพื้นที่อื่นที่ไม่เป็นป่าสงวนแห่งชาติจะเหลือสภาพเป็นป่าไม้เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาหรือความเชื่อที่ชาวบ้านมีต่อพื้นที่ทำให้ไม่กล้าบุกรุก เช่น ดอนปู่ตา และเขตที่พระสงฆ์อยู่อาศัย จากสภาพปัญหาป่าเสื่อมโทรมในอำเภอโพนทอง ทำให้คณะสงฆ์อำเภอโพนทอง นำโดยพระครูสุวรรณโพธิ์ภิบาล เจ้าคณะอำเภอโพน

ทอง ได้ตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้ จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการอนุรักษ์ป่าขึ้น โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำร่วมกับประชาชนทั่วไป ซึ่งได้สำรวจพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในอำเภอโพธารองแล้วกำหนดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ป่า โดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ประสบผลสำเร็จแล้ว จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) ที่พักสงฆ์พรหมประทาน ตำบลโนนชัยศรี มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 315 ไร่ 2) วัดธาตุอุ้ม ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 91 ไร่ 3) ที่พักสงฆ์สุทธิตถธรรมวิเวก ตำบลหนองใหญ่ มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 110 ไร่ 4) ที่พักสงฆ์โคกดินแดง ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง มีพื้นที่อนุรักษ์จำนวน 1,300 ไร่ และ 5) ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง ตำบลโพธิ์ทอง มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 600 ไร่ จากผลงานการอนุรักษ์ป่าทั้ง 5 แห่ง ทำให้มีพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์รวมทั้งหมด 2,416 ไร่

ส่วนป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง เป็นป่าแห่งเดียวที่ไม่ใช่พื้นที่ทางพระพุทธศาสนา เป็นป่าสาธารณประโยชน์ ทำให้ชาวบ้านบุกรุกจนเสื่อมโทรมมาก คณะสงฆ์อำเภอโพธารองร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ จึงได้เข้าไปดำเนินการอนุรักษ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 แต่ก็มีปัญหาหลายด้านที่ทำให้ยากต่อการดำเนินการมากกว่าแห่งอื่น เพราะชาวบ้านได้เข้าไปจับจองพื้นที่ทำไร่ จึงทำให้มีปัญหาความขัดแย้งด้วย เมื่อสามารถดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ ทำให้มีผลงานด้านการอนุรักษ์เป็นที่ประจักษ์ จนได้รับรางวัล “ลูกโลกสีเขียว” ซึ่งเป็นรางวัลที่ยกย่องเชิดชูผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากคณะกรรมการตัดสินรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 14 ประจำปี 2555 ในงานเสวนาและนิทรรศการผลงานการประกวดรางวัลลูกโลกสีเขียวจากทุกภาคทั่วประเทศ ทำให้มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เข้ามาศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จากสภาพและปัญหารวมทั้งผลงานสำคัญจากการอนุรักษ์ป่าของคณะสงฆ์อำเภอโพธารองและภาคส่วนอื่นๆ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาการอนุรักษ์ป่า โดยนำเสนอบทความวิจัย “กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อจะได้เข้าใจแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ เข้าใจบริบทพื้นที่อนุรักษ์ ปัญหาของการอนุรักษ์ กระบวนการอนุรักษ์ป่า ผลจากการอนุรักษ์ป่า รวมทั้งกระบวนการทั้งหมดในการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง เพื่อจะได้นำผลจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าแห่งอื่นอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

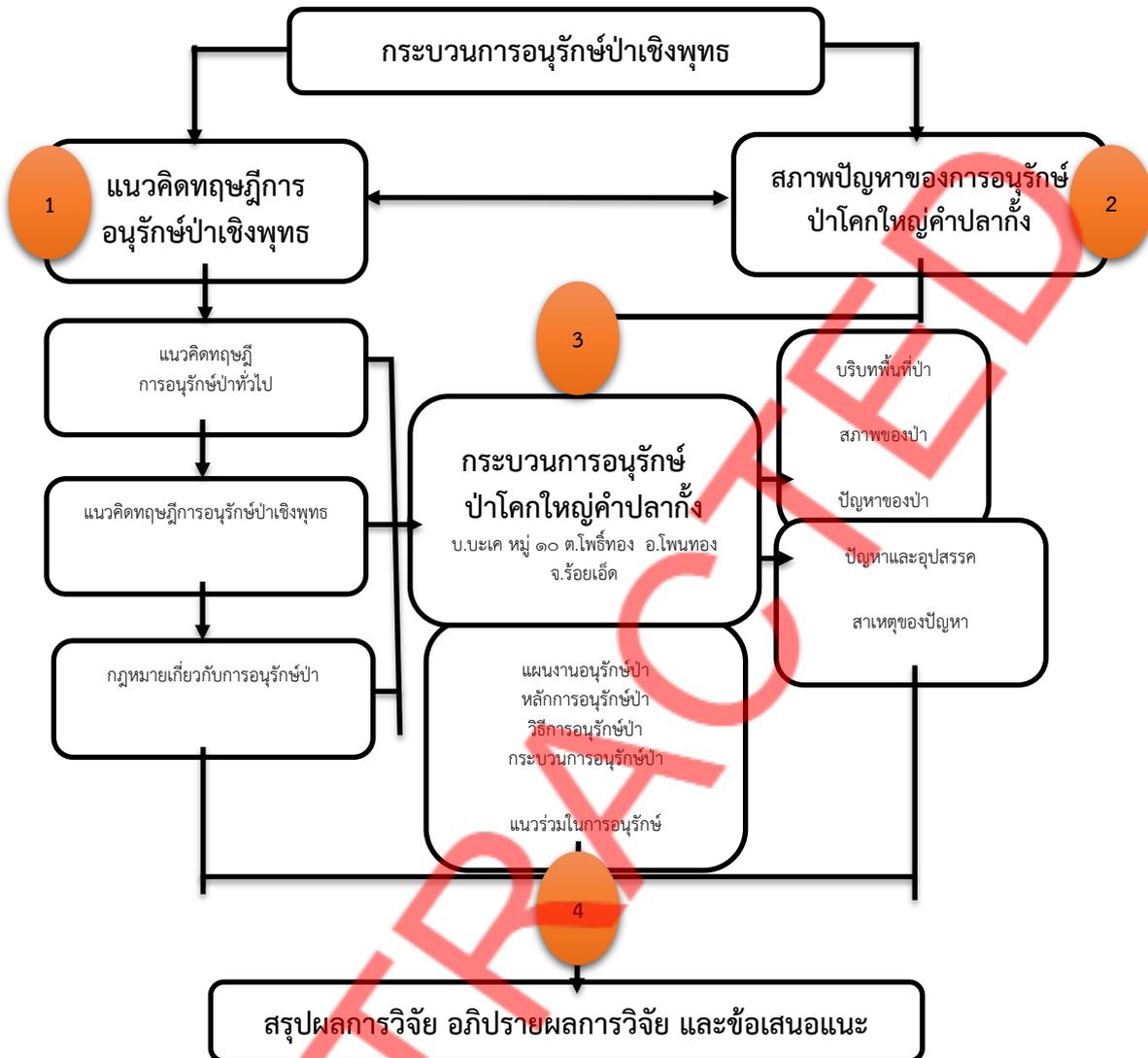
- 2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.3 เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ศึกษาสภาพปัญหา และศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด และศึกษาในส่วนที่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ อีกทั้งมีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการ โดยมีขั้นตอนการและแบบแผนวิธีการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขึ้นกำหนดกรอบในการวิจัย
2. ขึ้นออกแบบวิธีวิจัย

โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

3. ชั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสาร
4. ชั้นการสร้างเครื่องมือวิจัย
5. ชั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม
6. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล
7. ชั้นเรียบเรียงและเขียนวิทยานิพนธ์

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธหลักปรัชญาจสมุปปาท หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัย พึ่งพากันและกัน โดยการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในระบบนิเวศ หรือการทำลายพื้นที่ป่าไม่ได้ตั้งใจ เช่น การเผาใบไม้ การเผาขยะในบริเวณป่าย่อมส่งผลกระทบต่อพื้นผิวดิน สัตว์ที่อยู่ในผืนป่านั้น ตลอดจนฝุ่น ละออง ควัน เขม่า ก็ลอยฟุ้งไปในบริเวณกว้าง และอาจเป็นเชื้อเพลิงให้เกิดไฟไหม้ป่าในบริเวณกว้าง เมื่อผู้วิจัยอธิบายผลที่เกิดจากการทำลายป่าตามหลักปรัชญาจสมุปปาท โดยไม่มีเจตนาให้คนใน

ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ จากนั้นผู้วิจัยก็ประยุกต์ใช้ไตรสิกขา ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ และฆราวาสธรรม เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ป่า ซึ่งมีลำดับดังนี้ 1) การศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบ 2) วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ 3) กำหนดขอบเขตและป้องกันพื้นที่อนุรักษ์ 4) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 5) การประเมินความเสี่ยงในการอนุรักษ์ 6) ศึกษาปัจจัยเอื้อต่อการอนุรักษ์ 7) กำหนดนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง โดยมีองค์ประกอบกำหนดบุคคลากรและหน้าที่ในการอนุรักษ์ กำหนดเครื่องมือในการอนุรักษ์กำหนดระยะเวลาดำเนินการอนุรักษ์ 8) การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง

การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้งในชั้นแผนการดำเนินงาน แบ่งเป็น 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) กระบวนการเฝ้าระวังป้องกันปัญหา 2) กระบวนการปลูกและฟื้นฟูป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง 3) กระบวนการพัฒนาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง 4) กระบวนการรักษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง ส่วนกระบวนการเฝ้าระวังป้องกันปัญหา เป็นการดำเนินงานเพื่อไม่ให้ปัญหาเกิดซ้ำ ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ 1) การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์ 2) การป้องกันภัยคุกคามจากสัตว์/แมลง 3) การป้องกันภัยคุกคามจากโรคพืช 4) การป้องกันภัยคุกคามจากภัยธรรมชาติ ตลอดจนมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า โดยใช้วิธีการปลูกป่า ทั้งนี้ กระบวนการปลูกและฟื้นฟูป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง มี 4 กระบวนการ ดังนี้ 1) การปลูกป่า 2) คัดเลือกสายพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 3) กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ 4) การบำรุงป่า

จากการเพิ่มพื้นที่ป่าข้างต้น ผู้วิจัยก็มีวิธีการรักษาและพัฒนาคุณภาพป่า หรือกระบวนการพัฒนาป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง โดยสื่อสารให้คนในชุมชนเข้าใจวิธีการว่ามี 6 กระบวนการ ดังนี้ 1) เพิ่มอินทรีย์วัตถุและแร่ธาตุที่มีประโยชน์ต่อพืช 2) ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ 3) การสร้างกติการ่วมกัน 4) การใช้ประโยชน์ร่วมกัน 5) การถอดบทเรียนพัฒนาองค์ความรู้การอนุรักษ์ป่า 6) แหล่งเรียนรู้กระบวนการอนุรักษ์ป่า ตลอดจนผู้วิจัยนำเสนอกระบวนการรักษาป่าโคกใหญ่คำปลากั้งให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมี 6 กระบวนการ ดังนี้ 1) การบวชป่า 2) การส่งเสริมปัจจัยเอื้อต่อการอนุรักษ์การสร้างแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ 3) เสริมสร้างอุดมการณ์จิตอาสาเพื่อการอนุรักษ์ป่า 4) การตรวจสอบ 5) ประเมินการอนุรักษ์ป่า

5. สรุป

กระบวนการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ดมีแนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ โดยใช้หลักพุทธธรรม 4 หลัก ได้แก่ ปฏิจจสมุบาท ไตรสิกขา ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ฆราวาสธรรม สภาพปัญหาการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลากั้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ คนในชุมชนขาดความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-ระบบนิเวศ คนในชุมชนขาดอุดมการณ์จิตอาสา คนในชุมชนขาดแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ และคนในชุมชนไม่มีระบบงานเพื่อแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ป่า ทั้งนี้ขั้นตอนกรดำเนินงานดังกล่าวมีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นประการสำคัญ และลำดับแผนงาน หรือขั้นตอนการดำเนินงาน เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้การดำเนินงานสัมฤทธิ์ผล

6. อภิปรายผล

1) การประยุกต์ใช้หลักปฏิจจสมุบาทสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุกัลยา โหราเรือง (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติทางอภิปรัชญาอย่างยั่งยืน” ผลการศึกษาพบว่า กระบวนทัศน์แบบพุทธศาสนาจะช่วยปรับทัศนคติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จากการที่มนุษย์แยกตัวเองออกจาก

ธรรมชาติและเอาตัวมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มาสู่ทัศนะที่ว่าสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นองค์รวม

2) การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุกัญญา สร้อยฟ้า (2556) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลนาเยีย อำเภอนาเยีย จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการศึกษาพบว่าหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มี 4 ด้าน คือ ฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา กัลป์ยาณมิตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม

3) การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่คำปลาแก้งในชั้นแผนการ ดำเนินงานแนวทางดำเนินงานกิจกรรมการดำเนินงานสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระชาอุษัย เพชรดี (2560) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาธงทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า “ประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่โครงการฯ ในระดับมาก กิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่วนใหญ่มีความเหมาะสม ด้านแนวทางการพัฒนาการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมมีดังนี้ จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน จัดตั้งกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ทำการรังวัดหมายเขตให้ชัดเจน การปลูกป่าเสริมในพื้นที่ใช้พื้นที่ที่เหมาะสมกับพื้นที่ การจัดแนวป้องกันไฟรอบพื้นที่โครงการฯ จัดกิจกรรมโครงการฝึกอบรมแก่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบให้เยาวชนมีส่วนร่วมเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ เพื่อเป็นการสร้างผู้นำเยาวชนในการอนุรักษ์ป่า

2) ศึกษารูปแบบการบริหารงานในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด เพื่อขยายต้นแบบการดำเนินงานที่มีภาพสมรรถนะในการบริหารงาน

3) ศึกษารูปแบบการบวชป่าให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้คนภายนอกชุมชนมีส่วนร่วมในรูปแบบการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2556). *สื่อสาร-สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: หจก.พิมพ์ภาพ.
- ซาน เอ็ม. ดาร์ลิงตัน. (2559). *บวชต้นไม้ การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ*. แปลโดย นัยนา นาควิชระ. กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์.
- ธนากร สังเขป. (2555). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรฤทธิ์ แป๊ะประภา. 2561. การจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองฮี ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*. 8(ฉบับพิเศษ), .
- พระชาญชัย เพชรดี และคณะ. (2560). *แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาธงทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบูรณ์*. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). 2549. *การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้ว.
- สุกัลยา โหราเรือง. (2560). พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนครสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 12(1), .
- สุกัญญา สร้อยฟ้า. (2556). *การศึกษาพฤติกรรมการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลนาเยี่ย อำเภอนาเยี่ย จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7. (ม.ป.ป.). ข้อมูลพื้นฐาน ศูนย์จัดการกลุ่มป่าสงวนแห่งชาติที่ 175 จังหวัด/ร้อยเอ็ด. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2561, จาก <https://new.forest.go.th/preserve/wpcontent/uploads/sites/35/2016/12/3>.